

A Volga–Káma-vidék nyelveinek múltidő-rendszere és morfológiai evidencialitás hiánya a mordvinban¹

Kubitsch Rebeka

Szegedi Tudományegyetem

The paper discusses the past tense system in the languages of the Volga–Kama linguistic area as well as the lack of morphological evidentiality in Mordva. The Volga–Kama linguistic area comprises Finno-Ugric (Udmurt, Mari, Komi, Mordva) and Turkic (Tatar, Chuvash, Bashkir) languages. The languages in the area, with the exception of Mordva, morphosyntactically mark indirect evidentiality through their past tense systems – this leads to at least two synthetic past tenses in their past tense system. Furthermore, the languages maintain a complex system of compound past tenses incorporating evidential and aspectual meanings. Mordva is an exception again as it does not have any compound past tenses. There are three basic patterns for the development of past tenses in the Volga–Kama area (excluding the generic past tenses that have a well-defined morphological marker, and can be considered primary from a diachronic point of view): i) Predicative use of non-finite forms; ii) The combination of finite verb forms and past tense form(s) of the ‘be’ verb; iii) The combination of non-finite verb forms and the past or present tense form(s) of the ‘be’ verb. Considering the lack of grammatical evi-

¹ A tanulmány az Evidencialitás az uráli nyelvekben c. projekt keretében készült, az NKFIH támogatásával (K139298, 2021–2024).

dentiality in Mordva, it can be established that the potential source of morphological marking of indirect evidentiality in the area is a past tense with a perfect or resultative meaning. Even though Mordva has a synthetic past tense that has structurally the same origin as other past tenses in the area, it is a habitual past tense and not a perfect one. Another potential source for evidentials in the area is the predicative use of non-finite forms – in the case of Mordva, the perfect participle has a predicative use with a passive meaning with transitive verbs, but no evidential functions have been mentioned in the literature.

Keywords: past tenses, evidentiality, Volga–Kama linguistic area, Mordva

Kulcsszavak: múlt idő, evidencialitás, Volga–Káma-nyelvszövetség, mordvin

1. Bevezetés

A tanulmány kiindulópontja, hogy a Volga–Káma-vidéki nyelvi area nyelveinek majdnem mindegyikében megtalálható az evidencialitás mint morfológiai kategória. A Volga–Káma nyelvcsövetséget finnugor és török nyelvek alkotják. A finnugor nyelvek közül ide tartozik a mordvin (erza, moksa), a mari (hegyi, mezei), a komi (zürjén, permjék) és az udmurt, míg a török nyelvek közül a csuvas, a tatár és a baskír. Az evidencialitás morfológiai módon történő jelölése a mordvinon kívül mindegyik nyelvben megtalálható.

Az evidencialitásról meglévő általános ismereteink fényében (vö. 2-es pont) elvárható lenne, hogy a mordvinban is megtaláljuk az információforrás morfológiai vagy morfoszintaktikai jelölését, de ez még sincs így. A tanulmány ezen hiánya lehetséges okait járja körbe, összevetve a Volga–Káma-vidék nyelveinek evidenciálisrendszerét, illetve tágabban szemlélve, az egyes nyelvek múltidő-rendszerében megfigyelhető mintázatokat is. A tanulmány elsődleges célja a problémafelvetés és összefüggéskeresés, vagyis az egyes nyelvek evidencialitásáról, múltidő-rendszeréről nem kínál részletekbe menő elemzést.

A tanulmány felépítése a következő: a 2. pont röviden ismerteti az evidencialitás kategóriáját és a téma szempontjából releváns tulajdonságait. A 3. pont áttekintést ad a Volga–Káma-vidék nyelveinek evidenciálisrendszeréről és a jelölők történeti fejlődéséről. A 4. pont a Volga–Káma-vidék nyelveinek múltidőrendszerét mutatja be, kitérve a mordvin és a térség többi nyelvében megfigyelhető párhuzamokra. Az 5. pont a morfológiai evidencialitás lehetséges forrásait vizsgálja a mordvinban. A 6. pont a tanulmány megállapításait összegzi.

2. Az evidencialitás kategóriája

Az evidencialitás az információ forrásának és típusának nyelvi jelölése (Aikhenvald 2004, 2018). Az egyes evidenciatípusok kategorizálásáról több tipológiai felosztás is létezik (Willett 1988, Aikhenvald 2004, 2018, Plungian 2001, 2010) de alapvetően direkt és indirekt információforrások különíthetők el. Direkt információforrás a vizuális és nem vizuális érzékelés, bár utóbbi tekintetében már változatosság figyelhető meg az egyes nyelvekben. Indirekt információforrás jellemzően a következtetés (másként inferenciális) és az értesülés (másként reportatív és/vagy kvotatív). Jelen tanulmány nem foglalkozik az egyes evidenciatípusok részletes ismertetésével, kategorizációs problémáival, ahogyan azzal sem, hogy az evidencialitás a szemantika és pragmatika mely területeivel mutathat összefüggéseket.²

Fontos hangsúlyozni, hogy természetesen minden nyelv képes nyelvileg utalni az ismeret forrására, de azokban a nyelvekben, amelyekben az evidencialitás grammatikai kategóriaként jelenik meg, a jelölők gyakran egy morfológiai paradigmát alkotnak (Aikhenvald 2004: 6).

A tanulmány szempontjából az evidencialitás egy másik fontos tulajdonsága, hogy a jelenség diffúz, könnyen terjed az egyes nyelvek között, így az esetek többségében evidenciálisrendszerek nyelvi kontaktus hatására alakulnak ki, és a grammatikalizálódott evidenciajelölők meglétét areális jelenségnek tekintik (Aikhenvald–Dixon 1998: 244; de Haan 2013). Aikhenvald (2004: 294) a kontaktus hatására kialakuló evidencialitás kapcsán direkt és indirekt átvételt különböztet meg. Míg előbbi esetben közvetlenül az evidenciajelölő kölcsönződik, addig indirekt átvétel esetén kódmásolásról van szó. Az előbbi ritkábbnak tűnik, míg indirekt átvétel esetén annak megállapítása, hogy a változás mennyiben belső fejlemény és milyen mértékben idegen nyelvi hatás rendkívül bonyolult lehet, különösen azokban az esetekben, amelyekben tipológiailag jellemző jelentésfejlődés rekonstruálható.

Mindenesetre az uráli nyelvek jelentős részében van legalább egy olyan kötött morféma, melynek jelentése az információforrás kifejezéséhez kapcsolódik (Skribnik–Kehayov 2018).³ Ez alól kivételt képez a magyar, a finn, a számi, illetve a mordvin nyelvek. Az uráli nyelvek evidencialitása területi, és nem genetikai alapon mutat közös vonásokat (Szeverényi 2022: 409). A táblázat alapján látható, hogy a

² Ezekről tipológiai szempontból Brugman–Macaulay (2015) tanulmánya ad áttekintést, még kifejezetten uráli vonatkozásban Kubitsch–Szeverényi (2023).

³ Természetesen abban mutatkozik eltérés az egyes nyelvek között, hogy ez a jelentés mennyire elsődleges, illetve hogy ez a használat mennyire konvencionalizálódott.

Volga–Káma-vidék nyelveiben, a mordvin kivételével, egy indirekt evidencijelölő található meg, mely nem differenciál az egyes evidenciatípusok között.

Terület	Nyelvek	Morfológiai evidencialitás	Evidenciális kategóriák
Skandinávia	finn, számi (vót)	–	–
Baltikum	észt, lív	+	reportatív
Kárpát-medence	magyar	–	–
Volga–Káma	permi, mari	+	indirekt
	mordvin	–	–
Nyugat-Szibéria	obi-ugor	+	indirekt
Északnyugat-Szibéria	szamojéd	+	nem vizuális érzékelés, inferenciális, reportatív

1. táblázat: Evidencialitás az uráli nyelvekben (Szeverényi 2022: 409)

3. A Volga–Káma-vidék nyelveinek evidenciálisrendszere és a jelölők történeti fejlődése

A Volga–Káma nyelvszövetségben uráli és törökségi nyelvek találhatók. Az uráli nyelvek közül az udmurt és a mari, illetve perifériásan a komi-zürjén, permják, az erza, valamint a moksa nyelvek tartoznak ide, míg a törökségi nyelvek közül a csuvas, tatár és baskír (Bereczki 1983, Helimski 2003, Agyagási 2012). Azokban a nyelvekben, amelyekben található grammatikalizálódott evidenciális (tehát a mordvinon kívül mindegyik), egy indirekt evidencijelölő figyelhető meg, mely nem specifikál az közvetett információforrás-típusok között. További jellemző, hogy az információforrás ilyen típusú kifejezése csak múlt időben lehetséges ezekben a nyelvekben, gyakorlatilag a múlt idő jelölésével fuzionálva (vö. Aikhenvald 2015: 243). A szakirodalomban így többször találkozhatunk a nem szemtanúsági múlt idő terminussal is.⁴ A (2) táblázat összegezve mutatja be a térség nyelveinek grammatikai evidencialitását.

⁴ Meg kell jegyezni, hogy ezek a jelölők jellemzően multifunkcionálisak, és az egyes nyelvek között jelentős eltérések lehetnek abban a tekintetben, hogy az indirekt evidencia kifejezése mellett milyen egyéb funkciókkal bírnak. A tanulmány ezekre a különbségekre nem tér ki, mivel ezek a téma szempontjából kevésbé relevánsak.

	Nyelv	Evidenciális kategória	Kifejezés módja	A jelölő eredete	Forrás
uráli	udmurt	indirekt evidencia (nem szemtanúsági múlt idő)	múlt idő	befejezett participium	Bartens 2000: (202–203), Kozmács (2008: 130)
	komi (zürjén, permják)			befejezett participium	Bartens 2000: (202–203)
	mari			-n konverbum + létige grammatikalizációja	Bereczki (2002: 90–93)
török	tatár			befejezett participium	Burbiel (2018: 650), Greed (2019: 30)
	csuvas			befejezett participium	Savalyev (2020: 456)
	baskír			befejezett participium	Berta (1998: 295), Greed (2018: 28)

2. táblázat: Grammatikai evidencialitás a Volga–Káma-vidék nyelveiben

Történeti szempontból ezek a jelölők, vagy ha úgy tetszik, maguk a múlt idők, amik az evidencijelöléssel összefüggésbe hozhatók, nem véges alakokból eredeztethetők (az uráli nyelvek kapcsán l. Bereczki 1998, Skribnik–Kehayov 2018; török nyelvek kapcsán l. Johanson 1998, 2000). A mari kivételével mindegyik nyelvben a befejezett (terminológiától függetlenül múlt idejű, rezultatív) participiumra épülnek.

A mari szinkrón szinten némileg eltérő képet mutat – itt az úgynevezett *-n* konverbum és a létige grammatikalizációja adja a szóban forgó múlt idő paradigmáját. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az *-n* konverbumnak is volt befejezett participiumi funkciója (Galkin 1967: 220, Bereczki 1998: 190, Alhoniemi 2010: 111–112).

Tehát az evidencijelölés fejlődését (és egyébként a múltidő-rendszer alakulását) tekintve közös vonás a térség nyelveiben valamilyen nem véges, perfekt vagy rezultatív jelentésű alak predikatív használata (vö. Jalava 2016). Tipológiai

szempontból a perfekt vagy rezultatív jelentésű elemek indirekt evidenciálissá történő grammatikalizációja tipikus jelentésfejlődésnek tekinthető (Comrie 1976: 110; Bybee et al. 1994: 97; Aikhenvald 2015: 268). Eszerint egy cselekvés eredménye vagy egy állapot a beszéd pillanatában releváns, melyből eljuthatunk a valamilyen vizuális nyom alapján történő következtetéshez. Ez a használat kibővíthet, és magába foglalhatja a következtetés egyéb típusait (pl. korábbi ismeret, általános tudás alapján), majd a használat általánossá válik, és az értesülés révén szerzett információt is kifejezheti a jelölő. A tipológia megjegyzi továbbá, hogy ez a fejlődési útvonala a „kis” evidenciálisrendszerekre jellemző, vagyis amelyekben kisszámú jelölő figyelhető meg (Aikhenvald 2004: 279–281).⁵

A térség uráli nyelveiben az evidencialitás megjelentését sokan törökségi hatásnak tartják (Berezcki 1983, Bartens 2000: 213–215), de tekintve a fejlődési útvonala tipikusságát, belső fejlődés eredménye is lehet az egyes nyelvekben (vö. a permi nyelvek kapcsán Szerebrennyikov 1960, Szabó 2023: 184).

Fontos megjegyezni, hogy a Volga–Káma nyelvcsövetség egyes nyelveiben az indirekt evidencia kifejezésében szerepet játszó múlt idők használata nem egységes. Eltérő, hogy mennyire tekinthető általánosnak az evidenciális használat, ahogyan az is, hogy milyen egyéb szemantikai és pragmatikai kategóriákkal mutat összefüggéseket az információforrás kifejezése. Ha csak az uráli nyelveket nézzük, az udmurtban például ennek a múlt időnek a használata elsősorban a közvetett evidenciával, vagy olyan kategóriákkal hozható összefüggésbe, melyek tipológiailag jellemzően az evidencialitáshoz kapcsolhatók (pl. mirativitás, episztemikus modalitás, kontrollhiány), de emellett maga a jelölő rendkívül multifunkcionális (Kubitsch 2023). A komi-zürjénben is megfigyelhető a multifunkcionalitás, de ott számos példát találhatunk arra, amikor a múlt idő használata nem evidenciális, hanem inkább perfekt értelmű (Leinonen 2000, Cypanov 2002). A mariban bizonyos kontextusokban szintén neutralizálódhat az evidenciális tartalom, valamint az igeidő használata szorosan kapcsolódik az időmélységhez és aspektushoz (Szerebrennyikov 1960, Spets 2020, Bradley et al. 2022). Mindemellett, a permi nyelvekkel ellentétben, a mariban ez a múlt idő kezd általános múlttá válni (Bradley et al. 2022: 921).

A tatárban és a baskírban szintén megfigyelhető az indirekt evidencia kifejezésére használt múlt idő összefüggése a mirativitással, kontrollhiánnyal, és a beszélő episztemikus kiértékelésével (Greed 2014: 74, 2019: 34). A csuvas morfológiai

⁵ Kérdéses, hogy ezek a non-finit alakok állítmányként először perfekt/rezultatív értelemben fordultak-e elő, vagy már indirekt evidenciálisként jelentek-e meg. Feltételezhető, hogy inkább az előbbi, egyrészt, mivel Bybee et al. (1994: 95–96) alapján a rezultatív jelentés adja az alapot az evidenciális jelentés kialakulásához, másrészt az egyes nyelvekben ma is találunk olyan nem evidenciális használatot, melyek a paradigma eredetére engedhetnek következtetni.

evidencialitásról sajnálatos módon ilyen részletes információkkal nem rendelkezünk, de joggal feltételezhető, hogy itt sem homogén a használat. A pragmatikai tényezők szerepéről szinte minden nyelv kapcsán keveset tudunk.

4. A Volga–Káma nyelvszövetség nyelveinek múltidőrendszere

A Volga–Káma-vidék nyelveire jellemző, hogy több szintetikus és analitikus múlt idő található meg bennük (Bereczki 1998: 190–191). A szintetikus múlt időkből mindegyik nyelvben legalább kettő található – az egyik tipikusan általános múlt időként használt, illetve ezeket a múlt időként több nyelv kapcsán is a szemtanúsággal hozták összefüggésbe. Utóbbi inkább a nyelvléirói hagyomány eredménye, és ezeket az igeidőket nem tekinthetjük a direkt evidencia grammatikai kifejezőeszközének.⁶ Ezek a múlt idők nyelvtörténeti szempontból elsődlegesen abban az értelemben, hogy nem más nyelvi elemekből grammatikalizálódtak, nem vezethetők vissza valamilyen nem véges alakra, vagyis nem egy másik nyelvtani kategória kiterjesztett használatából eredeztethetők. A nyelvléirói munkák ezeket gyakran első, egyszerű, kategorikus vagy határozott múlt időnek nevezik. A tanulmány ezekkel az igeidőkkel nem foglalkozik behatóan és a 3-as táblázatban az egyszerű múlt megnevezést használom. Az összetett igeidők mindegyike kopulás szerkezet, melyekben jellemzően a létige szintetikus múlt idejű alakjai jelennek meg.

Az alábbi két táblázat a térség nyelveinek múltidő-rendszereit összegzi.⁷ A táblázat alapján látható, hogy a mordvin ebben a tekintetben is eltérő képet mutat, egyrészt mivel nincsenek benne összetett múlt idők, másrészt nincs benne rezultatív vagy perfekt szintetikus múlt idő sem.

⁶ A térség uráli nyelvei kapcsán ezt az igeidőt jellemzően első múlt időnek hívják a nyelvléírásokban, míg a korábban említett perfekt/indirekt evidenciális múlt időt második múlt időnek. Emellett a mordvinban megtalálható szintetikus múlt időket is első és második múlt időként nevezik meg. Hasonló megnevezéssel találkozhatunk a tatárban is Burbiel (2018) nyelvtanában.

⁷ Az összetett igeidők megnevezésénél a felhasznált szakirodalom megnevezéseit követtem. A felépítés ismertetésénél az indirekt evidencia kifejezésével összefüggésbe hozható múlt időt a könnyebb érthetőség kedvéért evidenciális múltnak nevezem.

Nyelv	Szintetikus múlt idők			
udmurt	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)		
komi	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)		
mari	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)		
tatár	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (rezultatív)		
baskír	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (rezultatív)		
csuvas	egyszerű múlt	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)	imperfekt/habituális múlt idő	1. régmúlt 2. régmúlt
mordvin	egyszerű múlt	habituális/progresszív múlt idő		

3. táblázat: Szintetikus múlt idők a Volga–Káma-vidék nyelveiben

Nyelv	Analitikus múlt idők		Források
	Megnevezés	Felépítés	
udmurt	1. régmúlt:	egyszerű múlt idejű ige + <i>val</i> 'volt'	Kelmakov– Hännikäinen (1999: 244–246), Tarakanov (2011: 195–201)
	2. régmúlt	evidenciális múlt idejű ige + <i>val</i> vagy <i>vylem</i> 'volt'	
	duratív múlt	jelen idejű ige + <i>val</i> vagy <i>vylem</i> 'volt'	
	habituális múlt	jövő idejű ige + <i>val</i> vagy <i>vylem</i> 'volt'	
komi	régmúlt	evidenciális idejű ige + <i>völi</i> vagy <i>völöm</i> 'volt'	Szerebrennyikov (1963: 273), Leinonen (2000: 433–434), Bartens (2000: 210)
	duratív múlt	jelen idejű ige + <i>völi</i> vagy <i>völöm</i> 'volt'	
	habituális múlt	jövő idejű ige + <i>völi</i> 'volt'	
mari	összetett imperfektum	jelen idejű ige + <i>ɜle</i> vagy <i>ulmaš</i> 'volt' (mezei mari) / <i>ɜlɛ</i> or <i>ɜlɛn</i> 'volt' (hegyi mari)	Alhoniemi 2010 (112–113), Spets (2023: 276)

Nyelv	Analitikus múlt idők		Források
	Megnevezés	Felépítés	
	összetett perfektum	evidenciális múlt idejű ige + <i>ǰle</i> vagy <i>ulmaš</i> 'volt' (mezei mari) / <i>ǰlā or ǰlān</i> 'volt' (hegyi mari)	
tatár	folyamatos múlt	jelen idejű ige + <i>i-</i> tövű létige ⁸ vagy <i>bulu</i> 'vállik valamivé'	Berta (1998), Burbiel (2018)
	régmúlt	evidenciális múlt idejű ige + <i>i-</i> tövű létige vagy <i>bulu</i> 'vállik valamivé'	
	habituális múlt	- <i>A</i> konverbium + <i>tǰryan</i> ⁹ + <i>i-</i> tövű létige vagy <i>bulu</i> 'vállik valamivé'	
baskír	habituális múlt	- <i>A</i> konverbium + <i>tǰryan</i> + <i>i-</i> tövű létige	Berta (1998)
csuvas	befejezett jövő	befejezett participium + <i>pul</i> 'van, vállik valamivé' jövő időben	Krueger (1961), Clark (1998: 443), Savelyev (2020)
	régmúlt	befejezett participium + <i>pul</i> 'van, vállik valamivé' befejezett participiumi alakja	

4. táblázat: Analitikus múlt idők a Volga–Káma-vidék nyelveiben

4.1 Mintázatok a múlt idők kialakulásában és felépítésében

A múlt idők kialakulásában és felépítésében a térségben alapvetően háromféle mintázat figyelhető meg:

1. Nem véges alakok állítmányi használata
2. Egy véges igealak és a létige múlt idejű alakjának kombinációja

⁸ Az *i-* tövű létige paradigmája hiányos, csak az egyszerű múlt idejű paradigmája maradt meg. Az összetett igeidőkben az ige személyragokkal ellátott (Burbiel 2018: 566).

⁹ A *tǰryan* alak a *tǰr-* 'áll' ige befejezett participiumi alakja (Burbiel 2018: 578, Berta 1998: 293, 295).

3. Egy nem véges igealak és a létige valamilyen (jellemzően múlt) idejű alakjának kombinációja

Az alábbi pontokban ezeket a mintázatokot tekintem át, külön kitérve a párhuzamokra a mordvin és a térség többi nyelvének múlt idői között.

4.1.1 Nem véges igealakok állítmányi használata

A nem véges igealakok állítmányi használatából kialakult múlt időt figyelhetünk meg az udmurtban, komi-zürjénben, permjákban, csuvasban, tatárban és a baskírban. Ezek az igeidők mindegyik nyelvben az indirekt evidencia kifejezéséhez kapcsolódnak, illetve az evidenciális funkciót nyelvtörténetileg egy korábbi perfekt vagy rezultatív funkcióból eredeztetik.

Az alábbi udmurt, tatár és csuvas példákban látható a nem véges alak (befejezett participium) predikatív (1-es, 3-as és 5-ös példa) és attributív (2-es, 4-es, valamint 6-os példa) használata.

- (1) udmurt
Ujin zor-em.
 éjjel esik-EV.PST[3SG]¹⁰
 'Éjjel (állítólag/nyilván/úgy tűnik) esett.' (saját példa)
- (2) udmurt
Mynam bašt-em-e náń.
 én.GEN vesz-PTCP.PRF-POSS.1SG kenyér
 'a kenyér, amit én vettem' (tkp. az én vettem kenyér) (saját példa)
- (3) tatár
Rišat qajt-qan.
 PN visszatér-EV.PST[3SG]
 'Rišat (állítólag/nyilván/úgy tűnik) visszatért.' (Greed 2019: 14)
- (4) tatár
Alsu Marat jaz-gan xatny uqyj
 PN PN ír-PTCP.PRF levél:ACC olvas:PRS.3SG
 'Alsu a levelet olvassa, amit Marat írt' (tkp. a Marat írta levelet)
 (Greed 2014: 70)

¹⁰ A könnyebb érthetőség kedvéért az indirekt evidencia kifejezésével összefüggésbe hozható múlt időt EV.PST (evidenciális múlt) glosszálom.

- (5) csuvas
śin kur-n̂
 ember lát-EV.PST
 'az ember (állítólag/nyilván/úgy tűnik) látta'
- (6) csuvas
kur-n̂ śin
 lát-PTCP.PRF ember
 'az ember, akit láttak' (tkp. a látott ember) (Krueger 1961: 153)

4.1.2 Egy véges igealak és a létige múlt idejű alakjának juxtapozíciója vagy grammatikalizációja

Egy véges igealak és a létige múlt idejű alakjából felépülő múlt idő figyelhető meg a térségben beszélt nyelvek összetett igeidőnek jelentős részében. Ezt a mintázatot követi az udmurt 1. régmúlt, a duratív és habituális múlt, a komi duratív és habituális múlt, a mari összetett imperfektum, valamint a tatár folyamatos múlt idő (vö. 4-es táblázat). Az uráli nyelvekben több igeidőnél a létige mindkét szintetikus múlt idejű alakja is megjelenhet. Ezek történetileg az igék egyes szám harmadik személyű alakjai (Bartens 2000: 266, Alhoniemi 2010: 112–114).

Meg kell jegyezni, hogy a létige múlt idejű alakjának státusza ezekben a konstrukciókban nem egységes a szakirodalom alapján – jobbra segédigeként tartják őket számon, de a mari nyelvek kapcsán már felmerült, hogy itt tulajdonképpen az elemek juxtapozíciójáról van szó (Kangasmaa-Minn 1998: 238). Ezen igeidők funkcióját illetően még az individuális nyelvek leírásában sincs konszenzus, és a tanulmánynak nem is célja ezek boncolgatása. Összességében véve elmondható, hogy ezek az igeidők temporális (pl. előidejűség) és aspektuális (pl. habituális) tartalmat fejeznek ki, illetve azokban az esetekben, ahol a létige mindkét szintetikus alakja megengedett, az evidenciális értelmű különbségtétel is megjelenhet. Mindazonáltal ezeken túl egyéb, diskurzus-pragmatikai funkciók is felmerülnek mind az igeidők, mind az igeidők felépítésében résztvevő létigei alakok kapcsán (vö. a mariról Spets 2023, az udmurtról Saraheimo 2022, Saraheimo–Kubitsch 2023). A 7-es példa a komi-zürjén régmúltat illusztrálja, míg a 8-as példa a hegyi mari összetett imperfektumot.

- (7) komi-zürjén
Kor mi sad'mim, v̄ol-i zer-ö.
 amikor mi felkel:PST:1PL van-PST:3SG esik-PRS:3SG
 'Esett az eső amikor felkeltünk.' (Kuznetsov 2022: 496)

- (8) hegyi mari
Vit' don Gal' molnam äbäštə saga
 PN és PN korábban anya:POSS.3SG közel

ä1-ät ä1-än

él-PRS.3PL van-EV.PST[3SG]

'Vitya és Galya korábban az édesanyjához közel élt.' (Saarinen 2022: 451)

Az analitikus igeidők mellett a csuvas imperfektum, vagy más néven habituális múlt idő kialakulásánál is ezt a mintázatot figyelhetjük meg, ez az igeidő viszont szintetikus, tehát itt grammatikalizációról beszélhetünk (Levitskaja 1976: 65). Az igeidő szuffixuma az *-At-* jelenidő-jelből és a létige múlt idejű alakjából **-e(r)* grammatikalizálódott (ibid.). Emellett az időjel után opcionálisan megjelenhet még a *-(č)če* szuffixum is, mely a létige harmadik személyű múlt idejű alakjából eredeztethető (Savelyev 2020: 457).

- (9) csuvas
kaya-ttâ-m-čče
 megy-IMPF-1SG-VOLT
 'Mentem./Régen mentem.' (Clark 1998: 445)

4.1.3 Egy nem véges igealak és a létige múlt idejű alakjának juxtapozíciója vagy grammatikalizációja

A legnépesebb csoportot azok a múlt idők alkotják, melyek egy nem véges alakra és a létige valamilyen (jellemzően múlt) idejű alakjára vezethetők vissza. Ebben a csoportban analitikus és szintetikus igeidőket egyaránt megfigyelhetünk. Az összetett igeidők közül ekként épül fel a komi és tatár régmúlt, az udmurt 2. régmúlt, a mari összetett perfektum, a tatár és baskír habituális múlt, illetve a csuvas összetett régmúlt és befejezett jövő idő. A szintetikus igeidők közül ide sorolható mindkét csuvas régmúlt, a mari indirekt evidencialitással összefüggésbe hozható múlt idő, illetve a mordvin habituális/ progresszív múlt idő is. A 10-es példa az udmurt 2. régmúltat mutatja be.

- (10) udmurt
Vally bertylykuz, gondyrez kutemmy
 ló:DAT visszatér:CVB:POSS.3SG medve:ACC fog:NMLZ:1PL
šaryš kinly-soly vera-m vyl-em
 PP ki:DAT-ő:DAT mond-EV.PST[3SG] van-EV.PST[3SG]
 'Ahogy visszatért a lóhoz, valakinek elmondta, hogy elejtettünk egy medvét.' (Szerebrennyikov 1960: 122)

A tatár és baskír analitikus habituális múlt idő az *-A* konverbium (mely az aktív participiumból eredeztethető, vö. Poppe 1963: 76), a *tõryan* segédige és az *i-* tövű létige múlt idejű alakjából épül fel (Berta 1998: 293, 295).

- (11) tatár
Ekiyetler *sõyl-i* *tõryan i-dě*
 történet:PL mond-CVB AUX van-PST.3SG
 'Régen történeteket mondott.' (Berta 1998: 293)

Ahogy fentebb is szerepelt, a csuvasban négy igeidő is ezt a mintázatot követi, melyek közül kettő szintetikus és kettő analitikus. Az 1. régmúlt a befejezett participium és a *-(č)če* múlt idejű létigéből eredeztethető szuffixumból épül fel, míg a 2. régmúlt szuffixuma a *-sa* konverbiumi alakból és a habituális múlt jeléből tevődik össze, illetve harmadik személyben megjelenik a létigei eredetű *-(č)če* szuffixum is (Krueger 1961: 149, Clark 1998: 445, Savelyev 2020: 457). A 12-es példában az 1. régmúlt látható.

- (12) csuvas
pəltər sad-a *mulkač* *pī-nđ-čče*
 tavaly kert:DAT/ACC vadnyúl jön-PTCP.PRF-VOLT
 'Tavaly egy vadnyúl bejött a kertbe.' (Savelyev 2020: 457)

A mariban a második szintetikus múlt idő szuffixuma az *-n* konverbium és a létige jelen idejű alakjából grammatikalizálódott. Az igeidő korábban analitikus volt, és néhány nyelvjárásban szinkrón szinten is megfigyelhető az analitikus használat (Alhoniemi 2010: 112). Ahogyan korábban szerepelt, az *-n* konverbiumnak nyelv-történetileg szintén volt participiumi (befejezett) használata (Galkin 1967: 220, Bereczki 1998: 190, Alhoniemi 2010: 111–112).

- (13) mari
tol-âñ-am
 jön-EV.PST-1SG
 'megjöttem'
 < *tol-âñ* *ul-am*
 jön-CVB van-PRS.1SG
 'jött vagyok' (Saarinen 2022: 448)

A mordvin habituális szintetikus múlt idő is eredetileg egy non-finit igealak (véltetően az folyamatos participium) és a létige múlt idejű alakjára épül (Bartens 1999: 130, Keresztes 2011: 78, 89). Az igeidő eredetileg analitikus volt. A szinkrón és a feltételezett szerkezet a 14-es példában látható.

- (14) erza
mor-il'ín
 énekel-PST.HAB.1SG
 'régén énekeltem'
 < **mor-a* *ul'-ín*
 énekel-PTCP.ACT van-PST.1SG
 'éneklő voltam' (Keresztes 2011: 78)

4.4 Párhuzamok a mordvin és a térség más nyelveinek múlt idői között

Habár a múltidő-rendszert szemlélve a mordvin több tekintetben is kilóg a térség többi nyelve közül (nincs olyan múlt idő, mely az indirekt evidencia kifejezésével összefüggésbe hozható, nincsenek összetett múlt idők), azt talán már a fenti áttekintés is előre vetítette, hogy szerkezeti szempontból jól beleillik a Volga–Káma-vidéken megfigyelhető mintázatokba, és funkcionális szempontból sem egyedülálló.

Funkcionális szempontból azt láthatjuk, hogy a mordvinéhoz hasonló habituális/progresszív múlt idő a térség többi nyelvében is megfigyelhető. Az udmurtban, komiban, mariban ezek analitikusak és egy jelen idejű alakból, illetve a létige valamelyik szintetikus múlt idejű alakjából tevődnek össze. A tatárban és a baskírban szintén található habituális múlt idő, ezek egy konverbiumi alakra, a *töryan* segédigére és az *i-* létige múlt idejű alakjára épülnek. A csuvasban is van habituális múlt idő, mely szintetikus, és felépítését tekintve hasonlatos az uráli nyelvek habituális igeidejéhez – egy jelen idejű alakból és a létige múlt idejű alakjából grammatikalizálódott.

Szerkezeti, történeti szempontból is több ponton láthatunk hasonlóságot vidék többi nyelvével. A mordvin habituális múlt idő egyrészt a mari szintetikus múlt idővel mutat párhuzamokat. Ahogyan korábban is említésre került, mindkét nyelvben eredetileg összetett alakokról volt szó, és mindkét nyelvben egy eredetileg participiumi alak és a létige alakja grammatikalizálódott. Lényegi különbség, hogy míg a mariban az *-n* konverbium (melyhez befejezett participiumi funkciót is társítanak nyelvtörténetileg) és a létige jelen idejű alakja grammatikalizálódott, addig a mordvinban a folyamatos participium és a létige múlt idejű alakja.

Másrészt a török és baskír habituális múlt idő is megemlíthető, hiszen ezekben az igeidőkben megjelenő konverbiumot szintén a folyamatos participiumból eredeztetik, de fontos hangsúlyozni, hogy itt összetett igeidőkről van szó, míg a mordvin habituális szintetikus.

Vagyis a mordvin habituális/progresszív múlt idő meglepte egyáltalán nem egyedülálló a térségben, és a felépítésében is több ponton vonható párhuzam a vidék többi nyelve között. Abban a tekintetben viszont mindenképp egyedülálló, hogy egyik másik nyelvben sincs olyan szintetikus múlt idő, mely a folyamatos

participiumra épülne – a Volga–Káma-vidéken nyelvtörténetileg másodlagosnak tekinthető szintetikus múlt idők mindegyike befejezett vagy rezultatív alakokból eredeztethető.¹¹

5. A morfológiai evidencialitás lehetséges forrásai a mordvinban

Az evidencialitásról rendelkezésünkre álló tipológiai és areális ismereteink fényében „elvárható” lenne, hogy a mordvin nyelvekben is legyen morfológiai jelölése a közvetett információforrásnak.

A 2. táblázat alapján látható, hogy a térségben a múlt idők tekinthetők potenciális forrásnak. Ezek a múlt idők mindegyike vagy szinkrón szinten is perfekt vagy rezultatív értelemben használt az indirekt evidencia kifejezése mellett, vagy ezek a funkciók nyelvtörténetileg jelennek meg a paradigmák kapcsán. A mordvin múltidő-rendszert szemlélve viszont láthatjuk, hogy itt nem alakult ki olyan múlt idő, melyből aztán a térség többi nyelvében megfigyelhető módon létrejöhetett volna egy indirekt evidenciát (is) kifejező igeidő (Hamari–Ajanki 2022: 410–411). Habár a mordvinban is két szintetikus múlt idő létezik, csakúgy mint a csuvason kívül a térség többi nyelvében, a második szintetikus múlt idő habituális és nem perfekt/rezultatív. Maga a grammatikalizációs folyamat egyébként hasonlatos a mari második szintetikus múlt idő kialakulásához (participiumi alak és a létige grammatikalizációja). Meglátásom szerint a leglényegesebb különbség, hogy míg a mariban a befejezett melléknévi igenév grammatikalizálódott a létigével, addig a mordvin nyelvekben a folyamatos participium – ennek nyomán a kialakult igeidő sem lett perfekt vagy rezultatív értelmű, mely aztán teret engedett volna a térségben és egyébként a tipológiában is gyakori jelentésváltozásnak, melynek eredményeképp a befejezettséget, rezultativitást kifejező alakok indirekt evidencijelölökké válhatnak.

Ha nem csak a múlt időket tekintjük potenciális forrásnak, akkor a nem véges alakok állítmányi szerepű használatát érdemes még szemügyre venni, hiszen a Volga–Káma-vidék többi nyelvében, a mari kivételével, a közvetett információforrás morfológiai kifejezésében szerepet játszó múlt idők így alakultak ki. Az alábbi táblázat a mordvin nem véges alakokat mutatja be Bartens (1999: 144–157) és Hamari–Ajanki (2022: 415–417) alapján.

¹¹ Meg kell jegyezni, hogy a mari *-n* szuffixum aspektuális és temporális értelemben is multifunkcionális. Így az igeidő is, mely erre a non-finit alakra épül, szintén multifunkcionális lesz ebben az értelemben. Az igeidő így telikus igékkel perfekt olvasatot ad, míg atelikus igékkel a perfekt és imperfektív olvasat is lehetséges (Spets 2023: 284–285).

Infinitívusz	
1. infinitívusz	E <i>-ms</i> M <i>-ms</i>
2. infinitívusz	E <i>-mo, -me</i> M <i>-ma</i>
3. infinitívusz	E <i>-mado, -m(o)do, -m(e)d'e</i> , M <i>-mda</i>
Participium	
Folyamatos aktív	E <i>-i(ća)</i> M <i>-i, -j</i>
Folyamatos passzív	E <i>-(v)iks</i> M <i>-(v)iks</i>
Folyamatos passzív	E <i>-ma</i> , M <i>-ma</i>
Befejezett	E <i>-ž</i> M <i>-f</i>
Befejezett	E <i>-ń</i> , M <i>-ń</i>
Befejezett	E <i>-vt/-vt'</i>
Konverbium	
Mód- és állapothatározói, időhatározói funkció (utóidejűség)	E <i>-ž</i> , M <i>-ž</i>
Időhatározói funkció (egyidejűség)	E <i>-msto, -mste</i> M <i>-msta</i>
Időhatározói funkció (végpont)	M <i>-mās, -ms</i>
Időhatározói funkció (előidejűség, egyidejűség)	M <i>-māk, -māk</i>
Okhatározói funkció	E <i>-mga</i> , M <i>-mga</i>
Módhatározói funkció	E <i>-do</i> , M <i>-da</i>

5. Táblázat: Nem véges alakok az erzában (E) és a moksában (M)

Témánk szempontjából a participiumok állítmányi használata fontos. Habár az 1. infinitívusz is állhat állítmányi szerepben, a szerkezet értelme modális, szükség-szerűséget vagy lehetőséget fejez ki (Bartens 1999: 148–149, Hamari–Ajanki 2022: 421), vagyis tartalmilag nem kapcsolható az evidencialitáshoz, illetve a térségben megfigyelhető mintázatba sem illik bele. A konverbiumoknak nincs predikatív használata.

A participiumok közül az erza *-i(ća)* és moksa *-i, -j* folyamatos aktív participiumoknak, illetve a *-(v)iks* folyamatos passzív participiumnak szintén csak attributív használata van (Bartens 1999: 152, Hamari–Ajanki 2022: 416). A *-ma* participiumot Bartens infinitív-participiumnak nevezi, és mind attributív, mind predikatív használata során szükségszerűséget fejez ki (Hamari–Ajanki 2022: 416).

Az erza *-ž* és moksa *-f* befejezett participiumok predikatív használata általánosnak tekinthető (Bartens 1979: 64, 67), melynek eredményeképpen passzív olvasatot kapunk (Bartens 1979: 63, Bartens 1999: 153). A közvetettség, vagy akár a szemtanúság hiánya viszont nem jelenik meg a szakirodalomban ezen szerkezetek értelmezése kapcsán.

(15) erza
moda-ś *soka-ź*
 mező-DEF felszánt-PTCP.PRF
 'a mező fel van szántva' (Bartens 1999: 153)

(16) moksa
park-ś *päksta-f*
 park-DEF bezár-PTCP.PRF
 'a park be lett zárva' (Bartens 1979: 63)

Érdeemes még megemlíteni az *-ń* befejezett participiumot is, mivel ez etimológiailag a mari *-n* konverbium megfelelője (Bartens 1999: 154). A participium ritka, de produktív, viszont a szakirodalom itt sem említ sem állítmányi szerepű használatot, sem akár a létigével történő kombinációt (ibid.). Az erza *-vt* befejezett participium szintén nem állhat állítmányi szerepben, és csak akkor használt, ha a participiumnak birtokos esetben álló jelzője van (Hamari–Ajanki 2022: 416–417).

Vagyis a nem véges alakok predikatív használata kapcsán azt láthatjuk, hogy habár a befejezett participiumok megjelennek állítmányi szerepben, ezek értelmezése kapcsán sem jelenik meg az indirekt evidenciális olvasat. A létigével történő együttállás, mely szintén jellemző a vidék nyelveinek múltidő-rendszereire, szinkrón szinten egyáltalán nem jelenik meg a szakirodalomban, és történetileg is csak a habituális múlt kapcsán kerül említésre.

6. Összegzés

A tanulmány a Volga–Káma-vidék nyelveinek múltidő-rendszereit tekintette át, különös tekintettel az evidencialitás kategóriájára, és ennek kapcsán körbejárta a mordvin morfológiai evidencialitás hiányának kérdéskörét is.

A térség nyelveinek múlt időit vizsgálva alapvetően háromféle mintázat állapítható meg (nem számítva a kialakulásuk szempontjából elsődleges múlt időket). Az alábbi 6-os táblázat a 3. és 4. táblázat egyszerűsített változata. Ez alapján látható, hogy a térség összes múlt idejének kialakulása és felépítése lefedhető a három ismertetett mintázattal.

1. Nem véges alakok állítmányi használata.
2. Egy véges igealak és a létige múlt idejű alakjának kombinációja.
3. Egy nem véges igealak és a létige valamilyen (jellemzően múlt) idejű alakjának kombinációja.¹²

¹² A táblázatban említett egyszerű múlt idők ismertetésétől jelen tanulmány eltekintett.

Ezeket a táblázatban a következők árnyalatokkal jelöljük:

1	2	3
---	---	---

Nyelv	Szintetikus múlt idők		Analitikus múlt idők			
udmurt	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval(perfekt)		véges ige	nem véges alak	
				<i>val</i> vagy <i>vylem</i> 'volt'		
komi	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)		véges ige	nem véges alak	
				<i>völi</i> vagy <i>völöm</i> 'volt'		
mari	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval(perfekt)		véges ige	nem véges alak	
				MM ¹³ <i>äle</i> vagy <i>ulmaš</i> 'volt' HM <i>älä</i> vagy <i>älän</i> 'volt'		
tatár	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval(perfekt)		véges ige	nem véges alak	
				<i>i</i> 'volt' vagy <i>bulu</i> 'válik valamivé'		
baskír	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval(perfekt)		nem véges alak		
				<i>i</i> - tövű létige		
csuvas	egyszerű	múlt idő evidenciális funkcióval (perfekt)	habituális	1.rég-múlt	2. rég-múlt	nem véges alak <i>pul-</i> 'válik valamivé'
mordvin	egyszerű	habituális/ progresszív		-		

6. Táblázat: A Volga-Káma-vidék nyelveinek múltidő-rendszere (mintázatok)

A mordvin morfológiai evidencialitás hiányának kapcsán elmondható, hogy a mordvinban nem alakult ki egy olyan perfekt vagy rezultatív értelmű múlt idő, mely a térség többi nyelvéhez hasonlóan kiindulópontként szolgálhatott volna a közvetett információforrás kifejezésére. Ezek a múlt idők a Volga-Káma-vidéken nem véges alakokra vezethetők vissza, és habár a mordvinban megfigyelhető a befejezett participiumok predikatív használata, ezek értelmezése passzív. Habár a tipológia

¹³ MM – mezei mari; HM – hegyi mari.

alapán a passzív szerkezeteknek is lehet evidenciális értelmezése (Aikhenvald 2004: 116–117), jelenlegi ismereteink alapján a mordvinban ez nem adatolható.

Hivatkozások

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2015. Evidentials: their links with other grammatical categories. *Linguistic Typology* 19/2: 239–277.
- Aikhenvald, Alexandra Y. – Dixon, Robert M. W. 1998. Evidentials and Areal Typology: A Case Study from Amazonia. *Language Sciences* 20: 241–257.
- Agyagási Klára 2012. Language contact in the Volga–Kama Area. In: Kincses-Nagy Éva – Biacsi Mónika (eds.), *The Szeged Conference: proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20–22, 2010 in Szeged*, Studia uralo-altaica 49. Szeged: Department of Altaic Studies 49. 21–37.
- Alhoniemi, Alho 2010. *Marin kielioppi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 1979. *Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugaaion infiniiittisten muotojen syntaksi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 1999. *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 2000. *Permilasten kielten rakenne ja kehitys*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bereczki Gábor 1998. A Volga–Káma-vidék nyelveinek areális kapcsolatai. In: Balázs János (szerk.), *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Budapest: Tankönyvkiadó. 179–205.
- Bereczki, Gábor 2002. *A cseremis nyelv történeti alaktana*. Studies in Linguistics of the Volga-Region, University of Debrecen Supplementum I. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója.
- Berta Árpád 1998. Tatar and Bashkir. In: Johanson, Lars – Csató, Á. Éva (eds.), *The Turkic Languages*. London/New York: Routledge. 283–300.
- Bradley, Jeremy – Gerson Klumpp – Helle Metslang 2022: TAM and evidentials. In: Bakró-Nagy Marianne – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic languages*. Oxford: Oxford University Press. 904–923.
- Brugman, Claudia M. – Macaulay, Monica 2015. Characterizing evidentiality. *Linguistic Typology* 19/2: 201–237.

- Burbiel, Gustav 2018. *Tatar Grammar*. Stockholm/Moscow: Institute for Bible Translation.
- Bybee, Joan – Perkins, Revere – Pagliuca, William 1994. *The Evolution of Grammar*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Comrie, Bernard 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clark, Larry 1998. Cuvash. In: Johanson, Lars – Á. Éva Csató (eds.), *The Turkic Languages*. London/New York: Routledge. 434–452.
- Ferdinand de Haan. 2013. Semantic Distinctions of Evidentiality. In: Dryer, Matthew S. – Martin Haspelmath (eds.), *WALS Online* (v2020.3) [Data set]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7385533>
(elérhető: <http://wals.info/chapter/77>, utolsó hozzáférés: 2024-10-06.)
- Helinski, Eugene 2003. Areal groupings (Sprachbünde) within and across the borders of the Uralic language family: A survey. *Nyelvtudományi Közlemények* 100: 156–167.
- Galkin, Ivan S. 1967. *Историческая морфология марийского языка*. PhD értekezés. Tallinn.
- Greed, Teija 2014. The expression of knowledge in Tatar. In: Aikhenvald, Alexandra Y. – Dixon, Robert M. W. (eds.), *The Grammar of Knowledge: A Cross-Linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press. 69–88.
- Greed, Teija 2018. The Quotative in Bashkir. *Studia Orientalia Electronica* 6: 23–55.
- Greed, Teija 2019. *Evidentiality and related categories in four non-Slavonic languages of the Russian Federation: Bashkir, Even, Lezgi and Tatar*. PhD értekezés. Helsinki: Helsinki Egyetem.
- Hamari, Arja – Ajanki, Rigina 2022. Mordvin (Erzya and Moksha). In: Bakró-Nagy Marianne – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford: Oxford University Press. 392–431.
- Johanson, Lars 2003. Evidentiality in Turkic. In: Aikhenvald, Alexandra Y. – Robert M. W. Dixon, (eds.), *Studies in Evidentiality*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 273–290.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1998. Mari. In: Abondolo, Daniel (ed.), *The Uralic languages*. London/New York: Routledge.
- Kelmakov, V. K. – Hännikäinen, Sara 1999. *Udmurtin kielioppia ja harjoituksia*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Keresztes László 2011. *Bevezetés a mordvin nyelvészetbe*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Kozmács István 2008. *Az -šk- képző az udmurt (votják) igeképzés rendszerében*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem.
- Krueger, John R. 1961. *Chuvash Manual*. Bloomington: Indiana University.
- Kubitsch Rebeka 2023. *Evidencialitás az udmurt nyelvben*. PhD értekezés. Szeged: SZTE.
- Kuznetsov, Nikolay 2022. Komi. In: Bakró-Nagy Marianne – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford: Oxford University Press. 487–506.
- Leinonen, Marja 2000. Evidentiality in Komi Zyrian. In: Johanson, Lars – Utas, B. (eds.), *Evidentials*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 419–440.
- Leinonen, Marja – Суранов, Јевгеньиј А. [Цыпанов, Евгений А.] 2009. Эвиденциальность в коми языке (на материале модального перфекта). *Linguistica Uralica* 45/1: 23–35.
- Leinonen, Marja – Vilkkuna, Maria 2000. Past tenses in Permic languages. In: Dahl, Östen (szerk.) *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 497–514.
- Levitskaja, Lija 1976. *Историческая морфология чувашского языка*. Москва: Наука.
- Poppe, Nicholas 1963. *Tatar Manual*. Bloomington: Indiana University.
- Poppe, Nicholas 1964. *Bashkir Manual*. Bloomington: Indiana University.
- Saarinen, Sirkka 2022. Mari. In: Bakró-Nagy Marianne – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford: Oxford University Press. 432–470.
- Saraheimo, Mari 2022. The finite remote past tenses in Udmurt: From temporal to modal and pragmatic functions. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 67: 161–203.
- Saraheimo, Mari – Kubitsch, Rebeka 2023. Discourse-Interactional Functions of Udmurt *val* and *vylem*. *Linguistica Uralica* 59/2: 130–153.
- Savelyev, Alexander 2020. Chuvash and the Bulgharic languages. In: Martine Robbeets – Alexander Savelyev (eds.), *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages*. Oxford: Oxford University Press. 446–464.

Skribnik, Elena – Kehayov, Petar 2018. Evidentials in Uralic Languages. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press. 525–555.

Spets, Silja-Maija 2020. *Marin kielten menneen ajan tempusten evidentialisuus ja sen alustavaa vertailua tšuvassiin*. MA Thesis. Turku: University of Turku.

Spets, Silja-Maija 2023. Temporal perspective and its formal background: An explanation for aspectual synonymy between simple and analytic past tenses in Mari. *SUSA/JSFOu* 99: 275–318.

Szabó Ditta 2023. *Az evidencialitás történeti-tipológiai vizsgálatá az udmurtban*. PhD értekezés. Budapest: ELTE.

Szerebrennyikov, B. A. [Серебренников, Б. А.] 1960. *Категории времени и вида в финно-угорских языках пермской и волжской групп*. Москва: Издательство академии наук СССР.

Szerebrennyikov, B. A. [Серебренников, Б. А.] 1963. *Историческая морфология пермских языков*. Москва: Издательство академии наук СССР.

Tarakanov, I. V. [Тараканов, И. В.]. 2011. Каронкыл. In: Tyimerhanova, N. N. [Тимерханова, Н. Н.] (szerk.), *Удмурт кыллэн вераськонлюкеттодосэз (морфологияез)*. Ижевск: Удмурт университет издательство. 138–254.